

Valentinijan i Valens - braća carevi

Brkić, Kristijan

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:618852>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

VALENS I VALENTINIJAN – BRAĆA CAREVI

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

KRISTIJAN BRKIĆ

VALENS I VALENTINIJAN – BRAĆA CAREVI

Završni rad

JMBAG: 03030665450, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij povijesti i latinskog jezika

Predmet: Uvod u antičku povijest

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: antička povijest

Mentor: prof. dr. sc. Robert Matijašić

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Kristijan Brkić, kandidat za prvostupnika povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student:

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Kristijan Brkić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Valens i Valentinijan – braća carevi“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis:

SADRŽAJ

UVOD	7
1. ŽIVOT PRIJE OBLAČENJA PURPURA	8
2. VALENKOVI PROGONI	12
3. PROKOPIJEVA POBUNA	17
4. KRIZA NA DUNAVU	21
5. RAT S GOTIMA.....	24
ZAKLJUČAK.....	31
LITERATURA	32
SAŽETAK	34
ABSTRACT	35

UVOD

Ovaj je rad podijeljen u pet poglavlja. U prvom se obrađuje život cara Valentinijana i Valensa prije nego što su postali carevi, u drugom se obrađuju progoni koje je Valens radio u istočnom dijelu Carstva, u trećem se obrađuje pobuna uzurpatora Prokopija, u četvrtom problemi koje uzrokuju barbari, a koji dovode do Valentinijanove smrti, te u petom ratovi s Gotima koji dovode do Valensove smrti.

1. ŽIVOT PRIJE OBLAČENJA PURPURA

U Drugoj Panoniji, u gradu *Cibalae*, današnjim Vinkovcima rođena su braća Valentinijan i Valens. Rođeni su u vojničkoj obitelji u kojoj je njihov otac Gracijan Stariji izborio put do carske straže. Oni su sami nastavili tradiciju po kojoj je Panonija bila poznata, a to je po proizvodnji vojnika, dok su *Cibalae* uživale tradiciju proizvodnje carskih stražara. Radi ovoga su mladi Valens i Valentinijan imali pristup lokalnim vojnim jedinicama smještenim u blizini.¹ Odrasli su na obiteljskom imanju u Cibalama gdje su obrazovani o raznim temama, uključujući slikanje i kiparstvo.²

Valentinijan i Valens su bili Panonci po rasi. Valentinijan je kao mlad pokazao veliko vojno umijeće. Nakon što je postao car krenuo je prema Konstantinopolu, i 30 dana nakon primanja carske časti, proglasio je Valensa svojim kolegom u vladanju. Obojica su bili kršćani, ali drugačije denominacije. Valentinijan je slijedio Nicejsku denominaciju, a Valens je bio arijanski kršćanin što je vjerojatno bilo zbog utjecaja konstantinopolskog biskupa Eudoksija koji ga je krstio, a bio je arijanske sljedbe. Kada je Valentinijan bio vojni tribun, a Valens je zapovijedao carskom stražom, obojica su pokazala žar za vjerom.³ Jedan od primjera ove privrženosti se dogodio za vrijeme Dioklecijanove vladavine. Dioklecijan je zabranio obnašanje funkcija na dvoru te obnašanje funkcije guvernera onima koji neće ponuditi žrtve idolima i odreći se kršćanstva. Među onima koji su odbili ponuditi žrtve, Sozomen je naveo Jovijana, Valensa i Valentinijana. Radi ovoga ipak nisu izgubili čin te ih je Julijan ostavio na njihovim pozicijama.⁴

Njihov otac Gracijan Stariji je promoviran u *comes Africae* u kasnim 320-ima i 330-ima, te mu je mladi Valentinijan pravio društvo u Africi. Uskoro je Gracijan optužen za pronevjeru te je prisiljen umiroviti se. Valentinijan se pridružio vojsci u kasnim 330-ima i

¹ Noel, Lenski, *Failure of Empire. Valens and the Roman State*, University of California Press, Berkeley, 2003., 36-37.

² Aurelius Victor, *Epitome de Caesaribus*, Liverpool University Press, Liverpool, 1994., 9.

³ Isto, 180.

⁴ A.C. Zenos, *Socrates Scholasticus: Historia ecclesiastica*, New Testament Exegesis, Hartford, 2010., 163.

kasnije stekao poziciju *protector domesticus*. Gracijan je pozvan u ranim 340-ima i postao *comes* Britanije.⁵

Nakon korištenja ove pozicije umirovio se na obiteljskom imanju u Cibalama.⁶

Valens je mlađi brat rođen 328. Iako je sin vojnika, nije bio poput oca Gracijana i brata Valentinijana. Nije bio vojnik, nego čovjek sela. Dok su otac i brat išli na vojne kampanje, on je ostajao na obiteljskom imanju. Nije učen ratovanju ni liberalnim disciplinama. Jedino vojno iskustvo koje je imao prije nego je postao carom je carska straža – *protector domesticus*. Stariji brat Valentinijan je rođen 321., a već 320-ih i 330-ih je osjetio prvi okus vojničkog života kada ga je otac odveo u Afriku.⁷ Valentinijan vjerojatno u 20-im godinama života vršio vojnu službu uz Rimske granice na Dunavu i Rajni.⁸

Tijekom Valentinijanove mladosti, Konstancije je zaplijenio imovinu Gracijana Starijeg radi navodnog iskazivanja gostoljubivosti Magnenciju kada je boravio u Panoniji. Gracijanu Starijem je opao ugled, no čini se da Valentinijanu nije oštećen te da se nije borio za uzurpatora Magnencija. Poznato je da je tada bio u Panoniji, no nije imao nikakvu ulogu u sukobu.⁹ Do 357. je postao tribun konjičke jedinice u Galiji. Otpušten je iz vojske iste godine kao krivac za neuspjeh jedne misije gdje se našao u sredini između borbe oko moći magister pedituma Barbacija i cara Julijana. Barbacije mu je naredio da odstupi s blokade ceste koju je organizirao car protiv grupe razbojnika s rezultatom njihovog bijega radi čega je otpušten, te se vraća u Panoniju. Kasnije je nastala legenda da je otpušten radi kršćanstva.¹⁰

Dvije godine nakon otpuštanja iz vojske rođen je njegov prvi sin Gracijan kojeg je dobio sa ženom imena Marina Severa. Karijera mu je bila u ruševinama i nije se znalo

⁵ Roger Tomlin, *The Emperor Valentinian I.*, University of Oxford, 1973., 4.

⁶ Ammianus Marcellinus, (ur) Rolfe, J., *Ammianus Marcellinus, With An English Translation*, Harvard University Press, London, 1939., 371-372.

⁷ Ian Hughes, *Imperial brothers Valentinian, Valens and the Disaster at Adrianople*, Pen & Sword Military, Barnsley, 2013., 20-21.

⁸ Isto, 7.

⁹ Tomlin, 13.

¹⁰ Tomlin, 17-19.

gdje se nalazi, no vjerojatno je da je protjeran u egzil. Izvori navode drugačije pozicije zapovijedanja koje je Valentinijan držao, i drugačija mjesta egzila. Filostorgije navodi da je protjeran u Tebu u Egiptu, Sozomen u Melitenu u Armeniji, Chronicon Pascale u Selembriju u Trakiji i Teodoret navodi udaljenu tvrđavu.¹¹ Teodoret navodi da se ovo dogodilo jer je udario svećenika u poganskom hramu kada ga je taj pošpricao pročišćivaćom vodicom. On je odgovorio da nije pročišćen nego okaljan i udario ga.¹²

Nakon što je njegov svekar Lucilijan postao *magister equitum et peditum*, on je izabrao Valentinijana kao jednog od pouzdanika za put na zapad i proglašavanje Jovijana carem. Ovom prilikom je njegova vojna karijera uskrsnula te je skoro i poginuo kada je *exactuarius* uvjerio Galsku vojsku da je Julijan još uvijek živ i ponukao ih da ubiju *magister equitum et peditum*. Spasio ga je čovjek imenom *Primitivius*. Lojalnost i sreća su mu donijele zapovjedništvo nad stražarskom jedinicom *Schola Secunda Scutariorum*.¹³

Jovijanova vlast je bila kratka, samo osam mjeseci, te nije stigao ni učvrstiti svoju poziciju, a umro je na putu između Ancire i Niceje. Njegova smrt je pripisana ubojstvu trovanjem ili slučajnim trovanjem. Zapamćen je najviše radi vraćanja favoriziranog statusa kršćanstvu. Vojska je marširala u Niceju, a sastanak civilnih i vojnih službenika je organiziran kako bi se izabrao novi car. Purpur je ponuđen Salustiju, koji ga je ranije odbio poslije Julijanove smrti. Purpur je odbio i prefekt, koji je ponudu odbio i u ime svojega sina.¹⁴ Predložene su dvije osobe, Ekvicije, tribun prvih skutarija, i Januarije, Jovijanov rođak. Ekvicije je odbijen kao pregrub i Januarije jer je bio predaleko.¹⁵

Za cara je izabran Valentinijan bez izdvojenih glasova. Nije bio prisutan kada je izabran za cara jer je kao zapovjednik jedne divizije vojnika ostao u Anciri. Iako su slani izaslanici kako bi mu javili da treba požuriti, carstvo je bilo bez cara deset dana. Pošto je bila

¹¹ Tomlin, 14.

¹² Michael Gaddis, *There Is No Crime for Those Who Have Christ: Religious Violence in the Christian Roman Empire.*, University of California Press, London, 2005., 256.

¹³ Hughes, 17-19.

¹⁴ Gibbon, 950.-951.

¹⁵ Rolfe, Volumen 2, 570.

prijestupna godina i 29. veljače, Valentinijan nije htio biti viđen taj dan jer je čuo da je on nekada bio nesretan za Rimsku državu.¹⁶

Dana 1.ožujka je odlučeno da se nitko tko je bio zaposlen na visokim položajima ne smije pojaviti u javnosti sljedeće jutro, pa ni oni za koje se sumnjalo da ciljaju na više položaje. Valentinijan je izabran za cara jednoglasno. Ipak su vojnici počeli udarati štitovima i tražiti postavljanje drugog cara. Valentinijan je ukorio buntovne vojnike i održao govor o potrebi za jedinstvom koja donosi moć.¹⁷

Zapovjednik konjice Dagalaif je caru predložio da vlastitog brata učini partnerom u vladanju. Rekao mu je: „Ako volite svoju rodbinu, izvrsni care, imate brata; ako je država ono što volite, potražite još jednog čovjeka kojega ćete odjenuti u purpur.“ Valentinijan je Valensa u Nikomediji 1.ožujka postavio za tribuna. Vjerojatno je shvatio da ima previše posla za jednu osobu pa je Valensa 28.ožujka proglasio suvladarom i vladarom Istočnog Carstva.¹⁸

¹⁶ Isto, 569.-571.

¹⁷ Isto, 575.

¹⁸ Isto, 587.

2. VALENSOVI PROGONI

Prije Valensa, Julijan je pokušao oživiti pogansku religiju. Njegovom smrću kršćanstvo postaje potpuno dominantno, a različite denominacije donose velike sukobe.¹⁹

Car Valens je favorizirao arijanizam na nesreću kršćana koji su ga odbacivali.²⁰ Naime, Arijanici su odbacivali Isusovu vječnost jer su ga vidjeli kao božju kreaciju, pa su s time odbacivali i vjerovanje u sveto trojstvo.²¹ Tijekom svoje vladavine, naredio je brojne progone koji su bili direktno ili indirektno vezani za vjerska uvjerenja svojih podanika. Progonio je mnoge kršćane koji nisu imali isto viđenje Isusove prirode. Zbog ovoga se širenje arijanizma temelji ponajviše na carskoj moći, poglavito u istočnim dijelovima carstva. Na zapadnoj strani, biskup Milana, Ambrozije je bio u ofenzivi protiv sljedbenika nicejske denominacije. Ovaj potez će ga dovesti u sukob s Valensom i dovesti do progona mnogih radi njihove religijske doktrine, poglavito onih koji prate nicejske ideje.²²

Nicejska doktrina je filozofija koja je vjerovala u kršćansku doktrinu svetog trojstva. To je vjerovanje da postoji jedan bog u tri stanja Bog – otac, Bog – sin, i Bog – duh sveti.²³ Prema Faheyu, Nicejska doktrina je najprihvaćenija doktrina među kršćanskim zajednicama od njenog začetka. Ipak, ovo nije bio slučaj tijekom kratkog perioda vladanja Valensa Istočnim Rimskim Carstvom. Taj kratak period Valensove vladavine posvećen je progonima sljedbenika nicejske doktrine.²⁴ Na izborima su arijanski kandidati dobivali veće preferencije, no ako im se većina protivila, tada su obično imali potporu civilnih magistrata ili vojne sile.²⁵

¹⁹ Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, 2001., 973.-977.

²⁰ Idrissu Adam Shaibu, *The Arian Controversy, its Ramifications, and Lessons for the Ghanaian Church*, International Journal of Humanities and Social Science Invention, Gana, 2013., 51.

²¹ S. J. Mikolaski, *Arianism. The New International Dictionary of the Christian Church*, uredio J.D. Douglas, Zondervan, Grand Rapids, 1978., 67.

²² Shaibu, 51.-52.

²³ David M. Fahey, *Milestone Documents of World Religions*, Schlager Group, Dallas, Texas, 2011., 519.

²⁴ Rochelle Snee, *Valens' Recall of the Nicene Exiles and Anti-Arian Propaganda*, Greek, Roman, and Byzantine Studies, Washington, 1985., 401.

²⁵ J. G. A. Pocock, *Barbarism and Religion*, Volume 6, Cambridge University Press, Cambridge, 2015., 226.

Sljedbenici nicejske doktrine nisu bili jedini koji su patili pod Valensovom vladavinom. Valens zatvara crkve novacijanaca i njihovog biskupa Agelija šalje u egzil.²⁶ Počinje maltretirati i Makedonce koji u strahu traže pomoć od Valentinijana. Makedonci su poslali biskupa Sebastije - Eustazija, Silvana od Tarsije u Ciciliji, i Teofila od Kastabala da se žale Valentinijanu i uđu u prisniju vezu s rimskom crkvom. S obzirom na to da je Valentinijan bio zauzet ratom s Galima, Sarmaćanima i Kvadima, umjesto caru, žalili su se Rimskom biskupu Liberiju. Iako ih je Liberije prvo odbio jer je mislio da su arijanci, oni su obrazložili da sada priznaju sveto trojstvo, te ih nakon pismenog priznanja vjere prima u prisnu vezu s Crkvom.²⁷ Osim njih, progonili su homoiousianiste, anomojce i pneumatomahe. Pokazao je toleranciju prema Židovima jer nije smatrao da je vjerojatno da će se pridružiti vjeri koja zagovara Nicejsku doktrinu, i dopustio im da zadrže privilegije koju su njihovi svećenici imali. Neometano su izvršavali svoje svete dužnosti.²⁸ Sljedbenici nicejske i homoiousianske ideje su bili primarne mete radi svoje dominantnosti.²⁹

Cilj ovih progona je vjerojatno bio vraćanje Istočne crkve na smjer koji je uspostavio Konstancije II. Zbog toga je premještao i slao u egzil biskupe koji su se protivili Konstanciju i arijanskoj dogmi. Osim što je protjerivao biskupe koji su radili probleme, plijenio je njihovu imovinu i postao poznat kao progonitelj. Njegov rad u korist arijanaca je naravno uzrokovao nasilne reakcije od strane pravovjernih kršćana koji su počeli loše tretirati heretike.³⁰ Progoni su bili mješavina religijskih i političkih faktora. Nakon što je došao na vlast, Valens je želio stvoriti religijsko jedinstvo. Vršio je jako delikatna čina stvaranja ravnoteže među kompliciranim crkvenim rivalstvima između istočnih biskupa i vlastite želje za religijskim jedinstvom.³¹ Ovo se može očitovati i iz Atanazijevog bijega u Aleksandriji. Naime, radi mnogih zlodjela koja su se događala kršćanima koji nisu bili

²⁶ Zenos, 187.

²⁷ Isto, 189.

²⁸ James Evertt Seaver, *Persecution of the Jews in the Roman Empire*, University of Kansas Publications, Kansas, 1952., 67.

²⁹ Snee, 414.

³⁰ Isto, 413.

³¹ Eric Fournier, *Heirs of Roman persecution: Studies on Christian and Para-Christian Discourse in Late Antiquity*, London, 2019. 11.

arijanske sljedbe, aleksandrijski biskup Atanazije bježi i sakriva se četiri mjeseca. S obzirom na to da je Atanazije bio voljen, ljudi su radi ovoga postali buntovni. Tražeći ravnotežu i stabilnost, Valens dozvoljava Atanaziju da vodi aleksandrijsku crkvu i izjašnjava se pismom da se nikakva zlostavljanja neće događati dok on bude vodio crkvu. Tek nakon njegove smrti arijanci dolaze do kontrole nad Aleksandrijskom crkvom.³²

Nakon smrti arijanskog biskupa Konstantinopola – Eudoksija, zaređeni su sljedbenici homoousiaonizma Evagrije i Eustazije. Valens ih progoni i na čelo crkve postavlja Demofila. Osamdeset pravovjercaca vođeni Urbanom, Menedemom i Teodorom su se žalili caru radi lošeg tretmana, no nisu znali da je on za takvo ponašanje i dao naredbe. Nakon toga, izdaje naredbu prefektu Modestu da ih da ubiti. No, bojeći se pobune, on se pravio da ih je poslao u egzil te se s mornarima dogovorio da brodove zapale na sredini mora. Ipak se saznalo za ovaj postupak jer je jedan brod nošen vjetrom došao do luke *Dacidizus* prije nego je izgorio.³³ Izuzev njih, prefekt Modest je zbog Valensovih naredbi mučio, dao utopiti, i protjerao mnoge u egzil u Palestinu, Arabiju, Libiju i druge provincije.³⁴

U crkvi Sv. Tome u Edesi, Valens je prema Sokratu Skolastiku udario prefekta jer nije protjerao ljude koji se protive arijanizmu. Ljudi su se pojavili u crkvi idući dan, unatoč tome što ih je prefekt privatno obavijestio da će napraviti pokolj. Na pitanje jednoj majci zašto vodi svoje dijete u smrt, ona je odgovorila zato da bi dobio mogućnost postati mučenik. Nakon toga prefekt je ovo javio Valensu s pretpostavkom da se većina okupila iz istog razloga i pokolj se nije dogodio.³⁵ U jednom drugom trenutku, Valens je htio protjerati mnoge crkvenjake iz Edese, te mu je prema pisanju svetog Alfonza pisaljka kojom je trebao potpisati naredbu pukla te mu je ruka postala paralizirana. Oni koji nisu bili arijanske sljedbe je upisao u vojsku te ih kažnjavao za neposluh.³⁶

³² Zenos, 193.

³³ Isto, 194.

³⁴ St Alphonsus, M. L., *The history of heresies and their refutation*, St Athanasius Press, Dublin, 2003., 55.

³⁵ Zenos, 196..

³⁶ St Alphonsus, 41.

U Konstantinopolu je počeo lov na vještice, odnosno lov usmjeren protiv čarobnjaka i čarobnjakinja, koji su se na običan način izmakli kontroli, pa su i nevini ljudi patili od progona, mučenja i smrti. Slučajevi u 4.stoljeću se često sastoje od korištenja ploča za prizivanje duhova koje bi indicirale ime sljedećeg cara.³⁷ Jednom prilikom pri prizivanju duhova, ljudi su htjeli saznati tko će naslijediti Valensa, a kako je car saznao da su im rečena slova q, e, o, d, car je dao ubiti sve za koje je smatrao da ciljaju na neku višu poziciju, a imenom odgovaraju proročanstvu. Mnogi su zbog toga mijenjali imena da bi izbjegli opasnost. Nakon Atanazijeve smrti, aleksandrijsku crkvu nasljeđuje Petar. No, arijanci traže Valensovo dopuštenje da u Aleksandriji postave Lucija Arijanca na čelo crkve. *Euzoius* koji je predsjedao arijancima Antiohije je u prisustvu carskih trupa i s vojnom pomoći egipatskog guvernera postavio Lucijana Arijanca na čelo crkve te zatvorio Petra.³⁸

Smrću Atanazija, oni koji su se protivili arijanizmu više nisu mogli mirno živjeti. Valens je napravio carski edikt kojim je guverneru Egipta naređeno protjerivanje svih simpatizera homoousianske doktrine. Nakon tog edikta se u Egiptu događaju ogromni pokolji.³⁹ Dolazi do raseljavanja ljudi u Egiptu. Protjerivani su ljudi iz samostana, slani u egzil, a poznati su redovnici imena *Macarius*, koji su protjerani na poganski otok gdje su hram pretvorili u crkvu i pokrstili stanovnike.⁴⁰

Valensovi progoni su bili takvih razmjera da su ljudi prirodne katastrofe pripisivali i samom caru jer su smatrali da su tuče i potresi božje kazne zbog protjerivanja ljudi povezanih sa svetom službom. Pa tako Sokrat Skolastik navodi par primjera za koje su mnogi smatrali da su božja kazna. Jedna tuča navodno veličine ruke, potres u Bitiniji koji je uništio grad Niceju, te potres koji je uništio veliki dio Germa u Helespontu.⁴¹

Iako su kršćanski pisci nicejske orijentacije pisali o Valensu kao o nemilosrdnom arijancu i optuživali ga za progone nicejskih kršćana, moderni povjesničari opisuju i

³⁷ Pocock, *Barbarism and Religion*, 222.

³⁸ Zenos, 197.

³⁹ Isto, 198.

⁴⁰ Isto, 204.

⁴¹ Isto, 188.

Valensa i Valentinijana kao osobe primarno zainteresirane za održavanje socijalnog reda i s manjim teološkim brigama.⁴²

Za razliku od Valensa, Valentinijan je imao neupitan autoritet, i pape njegovog vremena mu nisi bili ugroza, dok se Valens na podijeljenom istoku borio s neredom. Gradovi na istoku su bili u velikim religijskim konfliktima koji su vođeni od strane biskupa, te su se rješavali s masovnim žrtvama.⁴³

Godine 375., Valentinijan je poslao pismo biskupima u azijskoj dijecezi o zabrani progona ljudi koji su bili nicejske sljedbe. Čini se da je Valentinijanova smrt spriječila sukob između dva cara. No, nakon Valentinijanove smrti ne postoji pritisak sa zapada, niti ga čini njegov sin i nasljednik Gracijan.⁴⁴ Kada je kasnije došao sukob s Gotima, povećao je količinu progona, no čini se da se ovaj trend obrnuo kada se približio smrti. 376. godine nije bilo progona. Ovo je pokazalo potpunu promjenu strategije za Valensa. Čini se da je Valens polako prihvaćao nešto liberalniju vjersku politiku. Možda je na ovo imao utjecaj i savjet koji mu je dao filozof Temistije. Ovaj je koristio primjer poganske tolerancije raznolikosti u vjerskim pitanjima kao model onoga što bi se trebalo prihvatiti od strane kršćana.⁴⁵ Objašnjavao je da se različitošću mišljenja božja veličina više poštuje, te da je razlika u shvaćanju božje prirode pozitivna, pogotovo s obzirom na razlike među poganima.⁴⁶

S Valensovom smrti i svrha arijanizma na istoku umire. Njegov nasljednik Teodozije je favorizirao nicejske pozicije i proglasio ih državnom religijom.⁴⁷

⁴² Juliette Day, Raimo Hakola, Maijastina Kahlos, Ulla Tervahauta, *Spaces in Late Antiquity: Cultural, Theological and Archaeological Perspectives*, Routledge Taylor&Francis group, New York, 2005., 28.

⁴³ Pocock, 225.

⁴⁴ Snee, 415.

⁴⁵ Isto, 416.

⁴⁶ Zenos, 71.-72.

⁴⁷ Ehler, Sidney Zdeneck, Morrall, John B., *Church and State Through the Centuries: A Collection of Historic Documents with Commentaries*, Biblio&Tannen, 1967., 6.-7.

3. PROKOPIJEVA POBUNA

Valensove politike na istoku su ga učinile osjetljivim na vjerske strasti. Činio se neiskusni i neodlučan, što je značilo da je ranjiv jakim savjetnicima. Julijev rođak Prokopije će pokušati iskoristiti to neiskustvo.⁴⁸

U isto vrijeme kada nastaje Prokopijeva pobuna, Alamani su se uvrijedili jer su dobili umanjene poklone pa su radi toga počeli provaljivati preko granice. Valentinijan je saznao za oba događaja 1. studenog i naredio je Dagalaifu, zapovjedniku konjice, da presretne Alamane. Nije bio siguran je li Valens živ, no zbog molbi raznih gradova i savjeta da ne napušta provincije koje su bile na meti Alamana on odustaje od intervencije na istoku. Izjavio je da je Prokopije samo neprijatelj Valentinijanaca, a Alamani su neprijatelji cijelog Rimskog svijeta.⁴⁹

Valens odlazi prema Antiohiji jer je mislio da bi Perzijanci mogli prekršiti mir. Tamo protjeruje one koji nisu arijanske sljedbe, ali neki, poput Paulinija, nisu zlostavljani radi velike pobožnosti. Osim protjerivanja i egzila, mnogi su utopljeni u rijeci Orontes.⁵⁰

Zbog sporazuma koji je Jovijan sklopio s Shapurom II., vođom sasanidskog carstva, istočni dio carstva se povukao s posjeda u Mezopotamiji i Armeniji. Valens se 365. pokušava pomaknuti na istok i do jeseni stiže do kapadocijske Cezareje. Tada mu je javljeno da se Julijanov bratić Prokopije proglasio carem u Carigradu.⁵¹

Prokopije je u kratkom vremenu skupio veliku vojsku i krenuo u borbu protiv Valensa. Nastao je potres koji je napravio veliku štetu, a bilo je i poplava. Caru nije pomoglo to što je svojim progonima stekao brojne neprijatelje.⁵²

Prokopije prvo izbjegava uhićenje, no kada se kasnije pojavljuje u Konstantinopolu i uvjerava dvije galske legije koje su prolazile kroz grad da ga proglase carem 28. rujna 365. Osvaja naklonost građana isticanjem povezanosti s Konstantinovom dinastijom, tako

⁴⁸ Snee, 414.

⁴⁹ Ammianus Marcellinus, (ur) Rolfe, J., *Ammianus Marcellinus, With An English Translation*, Harvard University Press, London, 1940., 591.

⁵⁰ Zenos, 181.

⁵¹ Gibbon, 850.

⁵² Zenos, 181.

koristeći kćer i udovicu Konstancija II. kao izložbene primjerke. Uspio je osvojiti simpatije vojnika odanih dinastiji i onih istočnih intelektualaca koje su Valentinijanci progonili. Valensovo otpuštanje Julijanovog popularnog ministra Salustija nešto ranije je doprinijelo općem nezadovoljstvu i prihvatljivosti revolucije. Zatvorio je grad od vanjskih vijesti i širio glasine o Valentinijanovoj smrti.⁵³

Prokopije je obećanjima pridobio diviziju konjice i ostvario kontrolu nad Tracijom bez krvoprolića. Frominije je dobio naredbu da zauzme grad. Comes Julije koji je služio legitimnog cara je uhvaćen jer je zapovijedao vojnim snagama u Traciji i bio spreman uništiti pobunjenike. Nebridije je za vrijeme boravka u zatvoru prisiljen napisati pismo u kojem se Julije poziva u Carigrad po lažnoj Valensovoj naredbi radi rasprave o barbarskim smetnjama. Kada se pojavio, bio je zarobljen. Mnogi su zakleli odanost Prokopiju ili zbog obećanja ili odanosti Konstantinovoj dinastiji. Prokopije je doživio neuspjeh kada je poslao ljude da zauzmu Ilirik jer ih je vojni zapovjednik Ekvicije uhvatio i usmratio. Nakon što je saznao za ovo Valens je bio spreman abdicirati, no ljudi koji su zapovijedali s dvije legije *Jovii* i *Victores* su ga nagovorili da napadne pobunjenike u njihovom logoru. Prokopije je osobno došao među legije, i prepoznao nekog Vitalijana, pozdravio ga, i pozvao ga dobronamjerno. Tada je održao govor zbog kojeg je većina prešla na njegovu stranu.⁵⁴

Nakon što su Niceja i Halkedon oslobođeni opsade, Bitinija dolazi pod Prokopijev utjecaj. Helespont dolazi pod njegovu kontrolu zauzimanjem Kizika.⁵⁵

Valens ne samo da je razmišljao o abdikaciji, nego možda čak i o samoubojstvu kada su do njega došle vijesti o pobuni. Kada je napokon skupio volju za borbom, to se nije moglo dogoditi jer su njegove trupe već prošle Kilička vrata u Siriji. Kako su mase bile nezadovoljne uklanjanjem popularnog Jovijanovog ministra Salustija, on ga je ponovno postavio. Dostupne legije pod zapovjedništvom veterana i generala imenom *Arinthaesus* i *Arbutius*, poslao je na marš protiv Prokopija.⁵⁶

⁵³ Gibbon, 850-852.

⁵⁴ Rolfe, Volumen 2, 613-623.

⁵⁵ Isto, 623.-633.

⁵⁶ Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, 2001., 852-853.

Valens vodi svoje trupe s velikim brojem pomoćnih trupa prema mjestu *Pessinus* u Galatiji kako bi napao Gomoarija koji služi Prokopiju. Valens poziva bivšeg konzula imena Arbucija da dođe na njegovu stranu. Nadao se da će iskazivanje poštovanja Konstancijevom generalu smiriti pobunjenike. Arbucije ovom prilikom naziva Prokopija javnim razbojnikom, i poziva ljude koji ga slijede da radije slušaju njega kao roditelja nego rasipnog bijednika Prokopija. Gomoarije nakon ovog govora odlazi s izgovorom da je bio okružen neprijateljem i postao zatvorenik. Agilo također izdaje Prokopija i prelazi na Valensovu stranu. Tada se Prokopije pokušava sakriti s Florentijem i tribunom Barhalbom. Njih dvojica su ga zavezali i predali Valensu koji je naredio da bude obezglavljen, te je usmrtio i Florentija i Barhalbu.⁵⁷

Prokopije je ubijen tako što su dva stabla savinuta, a za svako stablo je zavezana jedna Prokopijeva noga. Kada su stabla naglo puštena, vratila su se u prvobitni položaj i razdjelila Prokopija u dva dijela. Bolji tretman nisu dobili ni Agilo i Gomarije, dvojica Prokopijevih generala koja su ga izdala. Valens je zanemario obećanja koja im je dao i dao ih usmrtiti tako što su prerezani na pola.⁵⁸

Marcel, zapovjednik garde i Prokopijev rođak, kao i mnogi drugi Prokopijevi pristaše su pogubljeni.⁵⁹ U ovo vrijeme Makedonci drže sinod u Lampsaku, te nakon potvrđivanja antiohijske denominacije, i odbacivanja onoga što je objavljeno u Ariminiju, potvrđuju uklanjanje arijanaca Akacija i Eudoksija s njihovih funkcija.⁶⁰

Prokopije je bio napušten od svojih sljedbenika u bitki kod mjesta *Thyatira*, te odmah kasnije kod *Nacoleia* u proljeću 366. nakon što su ga Valensovi poručnici uspjeli navesti u ove bitke. Ubijen je 27. svibnja i njegova glava je dostavljena Valentinijanu u Trier na inspekciju.⁶¹

⁵⁷ Rolfe, Volumen 2, 633-639.

⁵⁸ Zenos, 183.

⁵⁹ Isto, 640.

⁶⁰ Zenos, 182.

⁶¹ Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, 2001., 853-854.

Kada je završio rat s Prokopijem, Valentinijan je dobio sina koji je dobio isto ime kao i otac – Valentinijan. On će kasnije postati car Zapadnog Rimskog Carstva. Gracijan je rođen prije nego je Valentinijan počeo vladati.⁶²

Valens je zamjerio Halkedoncima što su stali na Prokopijevu stranu pa se zakleo da će zidine Halkedona srušiti nakon što porazi uzurpatora. Zbog ovog izdaje carsku objavu kojom naređuje da se zidine sravnaju sa zemljom. Dok su se zidine rastavljale, stanovnici Carigrada, Nikomedije i Niceje tražili su obustavu rušenja jer bi bez zidina bili izuzetno ranjivi učestalim barbarskim provalama. No, Valens je želio ispuniti svoju riječ pa je zapovjedio da se zidine sruše kako bi se rupe unutar zidina popravile s drugim manjim kamenjem. Sokrat Skolastik navodi kako se i za njegovo vrijeme vide posljedice tih popravaka pa se u zidinama još uvijek vidi manje kamenje lošeg materijala kojim su punjene rupe u zidinama.⁶³

Kada se uspješno riješio sukoba i učvrstio vlast, ponovno se okrenuo protiv kršćana koji nisu slijedili arijansku dogmu. Valens osniva vijeće arijanskih biskupa i traži od kizičkog biskupa Eleuzija suglasnost arijanskoj dogmi. Mislio je da je Eleuzije blizak uvjerenjima Makedonija. Eleuzije to u početku odbija, ali kada su ga arijanci preplašili zapljenom imovine i drugim prijetnjama, složio se s arijanskim vjerovanjem. Poslije se pokajao i vratio u Kizik gdje je vjernike poticao da potraže drugog biskupa jer se on odrekao dogme. Stanovnici grada nisu htjeli uzeti drugog biskupa pa su na ovaj način vjernici u tom mjestu ostali pod Eleuzijevim nadzorom i vjerni istoj dogmi.⁶⁴

⁶² Zenos, 188.

⁶³ Isto, 185.

⁶⁴ Isto, 154.

4. KRIZA NA DUNAVU

Kao uvertira krizi na Dunavu, nastaje pobuna u Africi. Firmus kao mauritanski i numidijski poglavica se pobunio protiv rimskog autoriteta tijekom Valentinijanove vladavine. Strah od osude i egzekucije radi ubojstva vlastitog brata je vjerojatno pridonijela njegovoj želji za pobunom protiv Romana, koji je bio *comes Africae*. S obzirom na to da je Roman bio blizak s ubijenim Zamakom i imao mnogo saveznika na carskom dvoru, *comes Africae* je organizirao napad na Firma kako bi osvetio svog bliskog suradnika. Planirao je voditi rat protiv Teodozija s brojnim pomoćnicima, tako da su osim Firma i mnogi njegovi pomoćnici pogubljeni.⁶⁵

Saksonci u Galiji su napadnuti u zasjedi Rimljana nakon primirja. Valentinijan je obećao spojiti snage s Burgundima te ih ponukao da napadnu Alamaniju, ali oni, nakon što su izdani i prevareni, ubijaju sve zatvorenike i vraćaju se kući.⁶⁶ Valentinijan je prešao Rajnu na mostu napravljenom od povezanih brodova. Greškom vlastitih vojnika nije uspio zarobiti kralja Alamana imena *Macrianus*.⁶⁷ Valentinijan je utvrdio čitavu galsku obalu Rajne s tvrđavama, dvorcima i tornjevima. Zbog gradnje fortifikacija Alamani ubijaju neke Rimljane koji su ih gradili na daljoj strani Rajne.⁶⁸

Kada se Valentinijan skrasio u Galiji, Alamani su vjerojatno pretpostavljali da je to učinio zato da bi vodio rat protiv njih. Valentinijan je često prelazio granicu i time uzbudio Alamane koji su ubrzo usmrtili zapovjednika pješadije Dagalaifa. Njega je zamjenio Jovin, a Alamani ponovno napadaju rimsku vojsku u Galiji 366., i sve češće se suočavaju s Jovinom. U jednom susretu s rimskom vojskom vođenom od strane Jovina kod Scarponne, alamanske vojske su poražene, i većina njihovih malih pljačkaških grupa se raspala.⁶⁹ Iznenađne kampanje protiv Alamana koje je vodio Jovin su dovele do smrti mnogih alamanskih vojnika i povećale su Valentinijanov ugled u tom dijelu Europe.⁷⁰

⁶⁵ Gibbon, 989.-990.

⁶⁶ Rolfe, 160-168.

⁶⁷ Isto,, 241-245.

⁶⁸ Isto, 123-130.

⁶⁹ Ian Hughes, *Imperial brothers Valentinian, Valens and the Disaster at Adrianople*, Pen & Sword Military, Barnsley, 2013. 51.

⁷⁰ Isto, 53.

Osim Alamana, barbarske grupe Sarmačana i Kvada na sjevernom Dunavu su se također uzbudile radi gradnje konstrukcija i fortifikacija na njihovom teritoriju. Tokom Valentinijanove vladavine, Kvadi su se žalili oko gradnje ovih konstrukcija, te je jednom prilikom Ekvit odgodio radove. Kako bi se premostila razlika između Rimljana i Kvada, Valentinijan je svom sinu Marcelijanu povjerio sklapanje mirovnog sporazuma.⁷¹ Marcelijan je uvjerio kralja Gabinija iz kvadskog plemena da on i drugi vođe prisustvuju mirovnoj gozbu kako bi održali diplomatske razgovore i složili se o uspostavljanju mira te omogućili Rimskom Carstvu da završi gradnju obrambenog zida. Ipak, Marcelijan je naredio ubojstvo kralja Gabinija i drugih vođa koji su prisustvovali gozbi.⁷²

Ubojstvo kralja Gabinija naljutilo je Kvade koji su se udružili s drugom barbarskom grupom Sarmačana protiv Rimskog Carstva. Nisu mogli pljačkati utvrđene gradove, tako da su pljačkali ruralne dijelove carstva. Uništili su mnogo imovine i neke tvrđave.⁷³

Valentinijan odlazi u Ilirik kako bi vodio rat sa Sarmačanima i Kvadima koji razaraju Panoniju. Kada je prešao Dunav pali njihova sela i masakrira njihove ljude.⁷⁴ Kako bi smanjili opanost i tenzije između dvije strane, Kvadi su poslali izaslanstvo caru koje je trebalo izjasniti svoje probleme i naći najbolje rješenje.⁷⁵ Kada su se pojavili kvadski izaslanici moleći za mir, obećali su dati vojnike Rimskoj državi. Kada su rekli da je gradnja fortifikacija nepravedna i da su Rimljani naveli njihov narod na bijes, Valentinijan je pobjesnio i počeo ih vrijeđati. U žaru bijesa ostao je bez riječi i porumenio. Umro je od moždanog udara.⁷⁶

Ovo se dogodilo u Bergiciju, 17.studenog 375. Prema Sokratu Skolastiku njegov bijes tijekom ovih pregovora je bio toliko velik da su se sve njegove vene potpuno otvorile

⁷¹ Gibbon, 1003.

⁷² Gordon, C., Zosimus, Buchanan, J., and Davis, H., *Zosimus: Historia Nova; The Decline of Rome*, Phoenix, 1968., 43.

⁷³ Gibbon, 1004.

⁷⁴ Ammianus Marcellinus, (ur) Rolfe, J., *Ammianus Marcellinus, With An English Translation*, Harvard University Press, London, 1940., 335.-353.

⁷⁵ Gordon i dr., 43.

⁷⁶ Rolfe, Volumen 2, 347-352.

od napora. Šest dana nakon njegove smrti vojska u Italiji je proglasila njegovog sina Valentinijana carem u Akvinku. Valentinijana II. je rodila Justina. Navodno je Severa, njegova prva žena, vidjela Justinu u kupki i bila iznenađena njenom ljepotom pa je o njoj pričala caru. Skolastik tvrdi da je car donio zakon po kojemu je muškarcu bilo dozvoljeno imati dvije zakonite supruge kako bi oženio Justinu. No, ovo nije vjerojatno s obzirom na to da ne postoje druga svjedočanstva o postojanju ovakvog zakona. Sigurno je da je s Justinom imao Valentinijana mlađeg i tri kćeri Justu, Gratu i Gallu, te da se Galla kasnije udala za cara Teodozija Velikog.⁷⁷

⁷⁷ Zenos, 212.

5. RAT S GOTIMA

Goti su tijekom Prokopijeve pobune dali podršku Prokopiju. Kada je zapovjednik konjice Viktor poslan kako bi utvrdio zašto su podržali Prokopija, ustvrdili su da su smatrali da je on preuzeo legitimitet zbog obiteljske povezanosti s Konstancijem. Valens je nakon ovakvog odgovora prešao rijeku Dunav i natjerao Gote na povlačenje u planine Serri. Zapovjednik pješadije Arintej je uhvatio neke obitelji prije nego su stigle do planina. Valens se tada povlači i u drugi pohod dolazi 368. kada ga poplave Dunava sprječavaju u daljnoj ofenzivi. Vraća se u *Marcianopolis* i tamo je prezimio. Godine 369. ponovno prelazi rijeku Dunav kod mjesta *Novidinum* i u barbarskom teritoriju tjera vođu gotskog naroda Greutunga, Atanarika na bijeg. Valens s vojskom ponovno provodi zimu u mjestu *Marcianopolis*. Tada car šalje zapovjednike konjice i pješadije Viktora i Arinteja kako bi sklopili mir. Nastao je problem sa sklapanjem mira s obzirom na to da je Atanarik dao zakletvu da neće stupiti na rimsko tlo, a bilo bi ponižavajuće za Rimskog cara prijeći na barbarski teritorij radi sklapanja mira. Problem je riješen tako da je jedan brod doveslao do srednjeg toka rijeke Dunav prevozeći cara sa stražom, a drugi Atanarika s njegovima ljudima. I kada su taoci zamijenjeni po dogovoru, mir je sklopljen.⁷⁸

Goti su upali u civilni rat. Jednu stranu je vodio Atanarik, a drugu Fritigern. Fritigern je tražio pomoć od Rimljana, te je Valens naredio trupama koje su stacionirane u Traciji da pomognu Fritigernu. Nakon pobjede Fritigern je primio kršćanstvo, te i mnogi drugi Goti koji su ga pratili. Čak i u Skolastikovo vrijeme Goti su još uvijek slijedili arijansku dogmu. Gotski biskup Ulfilas je u to vrijeme izumio gotska slova i preveo svete spise na njihov jezik. Atanarik to smatra napuštanjem gotske tradicije i kažnjava kršćane zbog čega brojne arijanske Gote pretvara u mučenike.⁷⁹

Pobunili su se i Saraceni pod vodstvom kraljice Mavia. Obećala je da će odustati od rata ako Saracen Mojsije postane biskup. On je doveden iz pustinje u Aleksandriju, no odbio je da ga Lucije zaredi radi svih progona koje je činio. S obzirom na to da se nije mogao nagovoriti da ga Lucije zaredi, zaredio ga je biskup koji je protjeran u egzil. Kada

⁷⁸ Ammianus, Marcellinus, *Rerum gestarum libri qui supersunt*, Volume III, Loeb Classical Library, English and Latin Edition, London, 1939., 29.-35.

⁷⁹ Socrates Scolasticus, *Historia ecclesiastica*, New Testament Exegesis, Hartford, 2010., 214.

je sklopljen mir sa Saracenicima, Mavia je dala ruku svoje kćeri Viktoru, zapovjedniku rimske vojske.⁸⁰

Valensov plan za istočnu kampanju nikada nije realiziran. Transfer trupa u Zapadno carstvo 374. je ostavio rupe u Valensovoj vojsci. U pripremama za rat na istoku pokrenuo je ambiciozne regrutacijske programe. Vijesti o Ermanarikovoj smrti i raspadanju njegovog kraljevstva pred najezdom barbarskih Huna nisu bile na odmet jer je Valens smatrao da bi Gote mogao iskoristiti za regrutaciju ako ih primi u carstvo. Kada Goti nisu mogli držati granicu protiv Huna, povukli su se južno u masovnoj migraciji tražeći nove nastambe i sklonište južno od Dunava. Mislili su da bi se Dunav mogao braniti protiv neprijatelja. Godine 376. Vizigoti pod Fritigernom napreduju do obala Dunava i šalju ambasadora Valensu koji je uspostavio prijestolnicu u Antiohiji tražeći azil.⁸¹

Krajem 4. stoljeća Huni započinju svoju ekspanziju prema zapadu, što je uzrokovalo migracije skupine Gota prema Dunavu.⁸² U ljeto 376. godine na sjevernoj obali Dunava pojavljuje se velika skupina ljudi. Ta se skupina većinom sastojala od Gota te je bila podijeljena na dvije grupe od kojih je svaka imala vlastitog vođu. Najveću skupinu činili su Tervinzi predvođeni Alavivom i Fritigernom, dok su drugu skupinu činili Greutunzi.⁸³ Car Valens se u trenutku kada su se Goti pojavili na obali Dunava nalazio u Antiohiji gdje se pripremao za rat protiv Perzijanaca. Nakon što su vijesti o dolasku gotskih izbjeglica nakon nekoliko tjedana stigle do njega, Valens i njegovi savjetnici utvrdili su da situacija na sjevernoj granici nije toliko zabrinjavajuća koliko se u početku mislilo.⁸⁴

Imajući na umu da su glasnici morali prijeći više od tisuću kilometara do Antiohije kako bi caru dostavili poruku, pretpostavlja se da su pregovori između Gota i vlasti trajali nekoliko mjeseci. Za Valensa koji se nalazio usred priprema za rat protiv Perzijanaca je

⁸⁰ Socrates Scolasticus, *Historia ecclesiastica*, New Testament Exegesis, Hartford, 2010., 216.

⁸¹ Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, 2001., 920-923.

⁸² S. Burns, Thomas, *Barbarians within the Gates of Rome: A Study of Roman Military Policy and the Barbarians*, Indiana University Press, Bloomington, 1994., 39.

⁸³ Heather, Peter, *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*, Oxford University Press, Oxford, 2005., 154-155.

⁸⁴ Barbero, Alessandro, *The Day of the Barbarians: The Battle That Led to the Fall of the Roman Empire*, Walker Publishing Company Inc., New York, 2005., 37.

prihvat gotskih izbjeglica predstavljao priliku da poveća broj vojnika u svojoj vojsci.⁸⁵ Nakon nekoliko mjeseci pregovora, gotskim izbjeglicama je dopušten ulazak na teritorij carstva. Gote se preko Dunava prebacivalo pomoću splavova te je taj proces trajao nekoliko dana.⁸⁶ Kako se vijest o tom događaju širila, tako se na obali Dunava počeo pojavljivati sve veći broj ljudi koji su tražili utočište na rimskom teritoriju. Nakon nekog vremena su rimske vlasti počele odbijati zahtjeve za ulazak pošto nisu bile u mogućnosti snabdijevati toliku količinu ljudi, te su iz tog razloga izbjeglice počele izražavati nezadovoljstvo. Stanje se pogoršalo i kod izbjeglica koje je carstvo odlučilo prihvatiti, ponajviše zbog nedostatne opskrbe hrane koju su rimske vlasti trebale osigurati Gotima koje su prihvatile na svoj teritorij.⁸⁷

Goti su se sami ponudili biti podanici rimskom caru. Valens je prihvatio i naredio da budu primljeni s ljubaznošću te im dodijelio i dijelove Tracije kako bi se nastanili. Zbog ovoga je u budućnosti zanemario regrutaciju vojske.⁸⁸

S obzirom na to da su trupe bile raspoređene na istoku, samo jedinice limitaneja su bile prisutne nadgledati naseljavanje Gota kada su Fritigern i Goti prešli Dunav. Mali broj prisutnih trupa nije mogao zaustaviti prelazak Dunava od grupa drugih naroda poput Ostrogota, a kasnije Huna i Alana. Ono što je počelo kao kontrolirana selidba vrlo lako se moglo pretvoriti u invaziju. Neki generali su dopuštali doseljenicima da zadrže oružje u zamjenu za mito, suprotno Valensovim naredbama te su im naplaćivali velike cijene za hranu i dodatno ih ljutili.⁸⁹ Nije prošlo puno vremena od naseljavanja, a barbari su već počeli pljačkati Traciju.⁹⁰

Kako bi spriječio potencijalnu pobunu među Gotima, rimski vojni zapovjednik *Lupicinus* odlučio je u proljeće 377. preseliti dio Tervinga u blizinu Marcianopola. Pošto je većina rimskih snaga bila usredotočena na preseljenje Tervinga, riječne patrole su se odvijale s

⁸⁵ Kulikowski, Michael, *Rome's Gothic Wars: From The Third Century To Alaric*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007., 129.

⁸⁶ Barbero, 42.

⁸⁷ Isto, 45-46.

⁸⁸ Socrates Scolasticus, *Historia ecclesiastica*, New Testament Exegesis, Hartford, 2010., 215.

⁸⁹ Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, 2001., 925.

⁹⁰ Isto, 216.

manjim intenzitetom nego inače. Tu je situaciju iskoristila skupina Greutunga predvođena Alatejem i Safraksom koji su odlučili samoinicijativno prijeći Dunav na improviziranim čamcima. Lupicinije je ugostio Alaviva i Fritigerna kod sebe u gradu, dok se ostatak Tervinga smjestio izvan gradskih zidina. Ubrzo je došlo do sukoba između rimskih vojnika i Tervinga koji su bili revoltirani zbog činjenice da im rimski vojnici nisu dopuštali da uđu u grad kako bi nabavili potrebne namirnice. Kada je saznao za taj događaj, Lupicinije je naredio da se Alaviv i Fritigern zarobe te da se njihova pratnja pogubi. Idućeg dana Fritigern i Tervinzi odlučili su započeti pobunu protiv rimskih vlasti te su krenuli prema Skitiji. Vijesti o događaju u Marcianopolu proširile su se među ostalim skupinama Gota koje su prešle na rimski teritorij te ih je to u konačnici potaknulo da se pridruže pobuni. Na udaljenosti od četrnaest kilometara od Marcianopola došlo je do sukoba između Gota i Lupicinijevih snaga u kojem je Lupicinijeva vojska teško poražena. Goti su se zatim regrupirali, prikupili oružje i opremu od protivnika te krenuli prema Hadrijanopolu.⁹¹ Ova pobuna kod Marcianopola se dogodila početkom 377. godine.⁹²

Goti pod zapovjedništvom Fritigerna u kratkom su se vremenskom periodu transformirali snažnu borbenu silu koju su činili Goti različitih podrijetla.⁹³ Obuzdavanje gotske pobune je zahtijevalo više ljudstva nego što je u tom trenutku bilo dostupno, te je iz tog razloga Lupicinije zatražio pomoć od cara Valensa.⁹⁴ Kada je shvatio ozbiljnost situacije, Valens je uputio generale Profuturija i Trajana u Traciju kako bi ugušili gotsku pobunu. Valensov nećak Gracijan je također poslao dvojicu generala, Frigeridija i Rihomera.⁹⁵ Nakon što se Frigeridije razbolio, Rihomer se pridružio generalu Profuturiju i Trajanu u Skitiji, gdje su ovi imali svoj logor u blizini mjesta *Ad Salices* još od ljeta.⁹⁶ Ubrzo se u blizini mjesta *Ad Salices* sukobljavaju rimske i gotske snage u kojima su obje strane imale velike gubitke te su se rimske snage u konačnici povukle. Iako su rimske snage pretrpjele velike gubitke u sukobu s Gotima kod mjesta *Ad Salices*, Rihomer i ostali

⁹¹ Kulikowski, 132-134.

⁹² Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, 2001., 927.-928.

⁹³ Isto, 136.

⁹⁴ S. Burns, 26.

⁹⁵ Kulikowski, 137.

⁹⁶ S. Burns, 28.

generali nanijeli su ozbiljnu štetu gotskim snagama predvođenim Fritigernom te su se one većim dijelom povukle u planine.⁹⁷ Unatoč tome, Goti sklapaju savez Hunima i Alanima te tijekom čitave zime napadaju i pustoše okolna mjesta.⁹⁸

Kada je Valens 30. svibnja stigao u Carigrad, nije imao silu s kojom se mogao suprotstaviti pljačkašima koji su harali predgrađima Konstantinopola. Stanovnici su bili ljuti na njega jer im je dopustio da se nasele u blizini grada. Neki su na hipodromu ponavljali da im se pruži oružje, pa će se sami boriti. Car je izmarširao iz grada 11. lipnja.⁹⁹

U tom proljeću 378. su ga dočekali neredi prouzrokovani nezadovoljstvom zbog konstantne prijetnje i nesigurnosti zbog gotskih napada. Valens je u roku od dvanaest dana izvršio reorganizaciju svojih snaga. Na mjesto vrhovnog zapovjednika postavljen je general Sebastianus. Rimske su snage na početku imale uspjeha u borbi protiv gotskih pljačkaških skupina, no Fritigern ubrzo provodi reorganizaciju vojske te formira jedinstvenu vojnu formaciju.¹⁰⁰

Početkom kolovoza Valens je sa svojom vojskom krenuo prema Hadrijanopolu. Izviđači su Valensa izvijestili da gotske snage broje 10 000 ljudi, što je Valensa ohrabrilо da krene u napad.¹⁰¹ Iako su neki generali nagovarali Valensa da ne kreće u napad već da pričekava Gracijana i njegovu vojsku, Valens je ipak odlučio krenuti u napad te je uspostavljаn tabor u blizini Hadrijanopola.¹⁰²

Fritigern je 8. kolovoza putem kršćanskog svećenika Valensu poslao poruku u kojoj objašnjava kako se on i njegovi sljedbenici nemaju kamo vratiti te da žele samo područje Tracije u zamjenu za trajni mir. Valens je sumnjao u iskrenost Fritigernove ponude, te je u konačnici odlučio krenuti u napad. Idućeg su jutra Valens i njegove snage krenule prema sjeveroistoku te su ubrzo uočili gotski logor. Valens je rasporedio svoje postrojbe tako da je konjičke jedinice smjestio na svako krilo, dok je veći dio pješastva smjestio u sredinu.

⁹⁷ Kulikowski, 138.

⁹⁸ Heather, 185.

⁹⁹ Socrates Scolasticus, *Historia ecclesiastica*, New Testament Exegesis, Hartford, 2010., 218.

¹⁰⁰ Kulikowski, 139.

¹⁰¹ Isto, 140.

¹⁰² Heather, 188.

Kako bi kupio vrijeme, Fritigern je ponovo poslao izaslanike da pokušaju ugovoriti mir s Valensom. Za vrijeme pregovora, Valensove su snage bile izložene jakom suncu i dimu vatre, što je dovelo do toga da im se stanje postupno pogoršavalo. Istovremeno je jedna elitna postrojba iz Valensove vojske krenula u napad bez naređenja, što je dodatno poremetilo tijek bitke.¹⁰³ Iako je lijevo krilo na početku uspješno odbilo napad gotskih snaga, kasnije ga je gotska konjica razbila te se od tog trenutka bitka počinje odvijati nepovoljno za rimske snage. Uništavanje lijevog krila izložilo je rimsku vojsku snažnom bočnom napadu.¹⁰⁴ Carevi tjelohranitelji i palatini bili su potpuno uništeni te je Valens bio prisiljen skloniti se kod jedinice regularnog pješništva. Unatoč pokušajima generala da okupe pričuvne jedinice, rimske snage bile su u potpunosti razbijene te su generali Viktor, Romer i Saturnin naspoljetku pobjegli.¹⁰⁵

Valensovo tijelo nikada nije pronađeno.¹⁰⁶ Prema jednoj varijanti priče pogodila ga je strijela i pao je među običnim vojnicima. Prema drugoj varijanti ga je nekolicina odanih tjelohranitelja i eunuha ranjenog odnijelo s terena te su ga sakrili u obližnjoj seoskoj kući. Dok je car ležao na samrti, Goti su opkolili seosku kuću te ju zapalili zajedno sa carem i njegovim pomoćnicima. Osim Valensa kod Hadrijanopola su poginuli i generali Trajan i Sebastijan, Valensov rođak Ekvicije, trideset i pet časnika te dvije trećine vojske.¹⁰⁷ Nakon bitke su Goti su neuspješno pokušali osvojiti Hadrijanopol, nakon čega su nastavili napredovati prema Carigradu gdje su ponovno odbijeni.¹⁰⁸

¹⁰³ Kulikowski, 141-142

¹⁰⁴ Heather, 190-191.

¹⁰⁵ Kulikowski, 142.

¹⁰⁶ Heather, 190.

¹⁰⁷ Kulikowski, 142-143.

¹⁰⁸ Isto, 146.

ZAKLJUČAK

Valentijan i Valens rođeni su u Cibalama, u Panoniji, održali su vojničku tradiciju svoga oca. Valentinijan je postavši carem, kao svog suvladara postavio Valensa. Iako vjerni kršćani, što su dokazali i prije oblačenja purpura odbijanjem žrtvovanja poganskim bogovima, drže različite denominacije. Valentinijan držeći Nicejsku pravovjernu denominaciju je imao vlast bez pretjerano značajnih vjerskih sukoba na zapadu, dok je Valens kao pripadnik arijanske denominacije imao puno burniju vladavinu na istoku često koristeći nasilne metode protiv neistomišljenika. Valentinijan je ostao upamćen kao jedan od posljednjih velikih careva, pa i zadnji koji je vodio kampanje preko Rajne i Dunava, a njegov sin je također obukao purpur. Valens je ostao upamćen po katastrofi kod Hadrijanopola koja se stoljećima uzimala kao prekretnica, te Gotima koje je sam naselio u Trakiju, koji su ga koštali života pri gušenju njihove pobune na koju ga je huškao puk Konstantinopola. Valentinijan je skončao sam, u napadu bijesa protiv Sarmaćana i Kvada, koji su nastupili neuobičajeno prema njemu nakon pljački i napada na rimsku državu. Vodili su zanimljive živote koje su zanimljivo i skončali, te svakako ostavili utisak na razvoj kršćanstva i Rimsku državu.

LITERATURA

A.C.Zenos, *Socrates Scolasticus: Historia ecclesiastica*, New Testament Exegesis, Hartford, 2010.

Alessandro Barbero, *The Day of the Barbarians: The Battle That Led to the Fall of the Roman Empire*, Walker Publishing Company Inc., New York, 2005.

Ammianus, Marcellinus, (ur) Rolfe, *Ammianus Marcellinus, With An English Translation, Volumen 3*, Harvard University Press, London, 1939.

Ammianus, Marcellinus, (ur) Rolfe, *Ammianus Marcellinus, With An English Translation, Volumen 2*, Harvard University Press, London, 1940.

Aurelius Victor, *Epitome de Caesaribus*, Liverpool University Press, Liverpool, 1994.

David M. Fahey, *Milestone Documents of World Religions*, Schlager Group, Dallas, Texas, 2011.

Ehler Sidney Zdeneck, Morrall, John B., *Church and State Through the Centuries: A Collection of Historic Documents with Commentaries*, Biblo&Tannen, 1967.

Eric Fournier, *Heirs of Roman persecution: Studies on Christian and Para-Christian Discourse in Late Antiquity*, London, 2019. 11.

Ian Hughes, *Imperial brothers Valentinian, Valens and the Disaster at Adrianople*, Pen & Sword Military, Barnsley, 2013.

Iddrissu Adam Shaibu, *The Arian Controversy, its Ramifications, and Lessons for the Ghanaian Church*, International Journal of Humanities and Social Science Invention, Gana, 2013.

J. G. A. Pocock, *Barbarism and Religion, Volume 6*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015.

James Evertt Seaver, *Persecution of the Jews in the Roman Empire*, University of Kansas Publications, Kansas, 1952.

Juliette Day, Raimo Hakola, Maijastina Kahlos, Ulla Tervahauta, *Spaces in Late Antiquity: Cultural, Theological and Archaeological Perspectives*, Routledge Taylor&Francis group, New York, 2005.

Juliette Day, Raimo Hakola, Maijastina Kahlos, Ulla Tervahauta, *Spaces in Late Antiquity: Cultural, Theological and Archaeological Perspectives*, Routledge Taylor&Francis group, New York, 2005.

Michael Gaddis *There Is No Crime for Those Who Have Christ: Religious Violence in the Christian Roman Empire.*, University of California Press, London, 2005.

Michael Kulikowski, *Rome's Gothic Wars: From The Third Century To Alaric*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

Noel Lenski, *Failure of Empire. Valens and the Roman State*, University of California Press, Berkeley, 2003.

Peter Heather,, *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*, Oxford University Press, Oxford, 2005.

Rochelle Snee, *Valens' Recall of the Nicene Exiles and Anti-Arian Propaganda, Greek, Roman, and Byzantine Studies*, Washington, 1985.

Roger Tomlin, *The Emperor Valentinian I.*, University of Oxford, 1973.

S. J. Mikolaski, *Arianism. The New International Dictionary of the Christian Church*, uredio J.D. Douglas, Zondervan, Grand Rapids, 1978.

Thomas S. Burns, *Barbarians within the Gates of Rome: A Study of Roman Military Policy and the Barbarians*, Indiana University Press, Bloomington, 1994.

SAŽETAK

Valens i Valentinijan rođeni su u 4. stoljeću u *Cibalae*, u Panoniji. Valentinijan je pratio vojnu karijeru svog oca Gracijana Starijeg dok se Valens brinuo za imanje. Valentinijan postaje tribun, a usponom vojne karijeri smrću Jovijana biva izabran za cara u vlastitoj odsutnosti. Preopterećen poslom, za suvladara bira vlastitog brata – Valensa koji postaje car na istoku. Valentinijan je pravovjerni kršćanin Nicejske denominacije te njegova vladavina nije opterećena religijskim naporima. Valens ipak kroz cijeli period vladavine progoni sve vjerske neistomišljenike koji ne slijede arijansku dogmu. Valentinijan gradi fortifikacije na neprijateljskom teritoriju, vodi pohode u Galiji i Germaniji, te život skončava moždanim udarom u trenutku bijesa nakon brojnih provala Kvada i Sarmaćana koji se ne zadovoljavaju time što im on dopušta da postoje. U toliko ogromnom bijesu dolazi do apopleksije i smrti. Valens je patio od nedostatka vojnika s obzirom na to da je vezao legije na istočnoj granici s Sasanidskim carstvom, no provalama Huna u Europu, dolazi do bježanja Gota koji od Valensa traže smještaj u Carstvu. On ih naseljava u Trakiju nadajući se kako će ih moći koristiti za vojnu službu, poglavito s obzirom na to da Germani imaju opću vojnu službu. S obzirom na to da su legije na istoku, migracije više nisu bile kontrolirane te je došao ogroman broj ljudi uključujući i druga plemena. Nedugo kasnije naseljenici kreću pljačkati, krasti i iskorištavati domaćina, što je posebno loše bilo za cara jer su ljudi u Konstantinopolu bili nezadovoljni te su željeli da car što prije izjaše i riješi problem s ljudima kojima je dopustio da se nasele ovdje. Ne čekajući nove trupe, ponukan povicima gomile, Valens je krenuo vojevati s Gotima te je ovom prilikom i preminuo.

Ključne riječi:

Valentinijan, Valens, Prokopije, Goti, arijanizam

ABSTRACT

Valens and Valentinian – brother emperors

Valens and Valentinian were born in the 4th century in *Cibalae*, Pannonia. Valentinian followed the military career of his father Gratian the Elder while Valens took care of the family estate. Valentinian became a tribune, and with the rise of his military career at the time of Jovian's death, he's chosen to become emperor in his absence. Overburdened with tasks, he picks a co-ruler to rule the east – his brother Valens. Valentinian followed the Nicaea creed and his rule wasn't burdened with religious strife. Valens on the other hand persecuted everyone who didn't follow the Arian dogma. Valentinian built fortifications on enemy territory, he led campaigns in Gaul and Germania, and finally died from apoplexy in a fit of rage after numerous invasions by the Quads and the Sarmatae which are not satisfied with being allowed to exist. In such rage he dies from apoplexy. Valens suffered from a lack of soldiers since his legions were tied up on the east along the border with the Sasanide empire. With the arrival of the Huns into Europe, Goths flee and plea Valens to settle within the empire. Valens settles them in Thracia hoping he'll use them for military service, especially concerning Germanic military service. While legions are tied up on the east, the migrations are no longer controlled and a huge number of people arrives along with other tribes. Not a long time later the settlers started robbing, stealing and exploiting the host, which was especially bad for Valens since the residents of Constantinople were unhappy and wanted the emperor to ride out and deal with them since he allowed them to settle. Prompted by the crowd's shouts, without waiting for new troops, Valens set out to meet the Goths and this is the way he died.

Keywords:

Valentinian, Valens, Procopius, Goths, Arianism